

Geliş Tarihi:20.09.2019 Kabul Tarihi:11.11.2019

Entry Date: 20.09.2019 Accepted: 11.11.2019

KÖPEK KADIN'DAN LİLİT, ALKARISI VE ISIKIL-LİLLA'YA KADAR UZANAN MİTOLOJİK HAT¹

Mythological Line From Isikil-Lilla Untill Kopek Kadin, Alkarisi, Lilith

Aynur Gazanfergizi²

Özet

Halk hikayelerimizin ve masallarımızın neredeyse hepsinde yaşlı kadın imgeleri vardır. Bu yaşlı kadın imgeleri ya hiç bir menfaat gütmeyen iyilik yapar, ya da ona yapılan büyük iyiliklerin karşılığında kötülük yapar. Birinci tür kadınlar İpek kadın olarak anılırken ikinci tür kadınlara genel olarak Köpek Kadın denilir. Köpek kadınlar bazen bir halk hikayesinin ve masalın akışını değiştirebilirler. Bazen de kahramanın yaşadığı maceraların sebebi olurlar. Şöyle ki, Köpek kadınların sayesinde kahraman bir çok sınavlardan geçerek doğrunun ve yanlışın ortaya çıkmasına neden olurlar.

Bu durum insanlığa belli en eski medeniyet Sümerler'in Gilgamesh destanında da görülmekte. Hulupu ağacında kendine mesken edinmiş Isıkıl-Lilla kötü kadın imge olarak bilinmektedir. Kramer, "Tarih Sümer de başlar" adlı kitabında Isıkıl-Lilla'ya Lilit demiştir. Bizce, Isıkıl-Lilla'ya Lilit demekle imgeler arasında şaşkınlık oluşturmuştur. Çünkü Isıkıl-Lilla aslında Türk mitolojisinde çok yaygın Alması, Albastı, Hal anası (Al karısı) iyesinin özelliklerine daha yakın özellik taşımaktadır.

Bildirimizde halk hikayelerindeki Köpek Kadın imgesini inceledikten sonra Alması, Albastı, Hal anası (Al karısı) iyelerinin Lilit ile yakınlığını araştıracağız.

Anahtar kelimeler: Köpek kadın, İpek kadın, Alması, Albastı, Hal anası (Al karısı), Lilit, Türk mitolojisi.

Abstract

There is an old woman image nearly, in whole Turkic sagas and tales. These old women either is kind to everyone without profits, or does evil despite the goodness doing to her. First kind of women are called like İpek kadın (Silkor/Kind Woman), the second kind of wman are called like Kopek kadın (Dog/Hag Woman). Kopek Kadın sometimes can change the subject of saga or tale. Or sometimes can be the reason of the adventures happended with the hero. Such as, heros are tested and brouht about the right and wrong thanks to Kopek kadın.

It's possible to see the same situation at the Gilgamesh saga as well. Isikil-Lilla settled-down on the Hulupu tree, is known as woman image. Kramer called Isikill-Lilla like Lilith on his book named "History begins at Sumer". In my opinion, calling Isikil-Lilla as Lilith, Kramer confused between the images. Because, Isikil-Lilla's features are very close to Alması, Albastı, Hal anası (Al karısı) owner, wide spreading in Turkic mythology.

¹ Makaladaki Köpek kadın, Lilit, Alkarısı konuları çeşitli zamanlarda müstakil, bir birinden habersiz bildiriler şeklinde sunulmuştur. Makalemizde ise bildirilerimize de atıf yapılarak bu dört halkbilim imgesi yeniden işlenmiş, birbiri ile ilgisi ve birbirine etkisi araştırılmaya çalışılmaktadır.

² Dr., Hazar Üniversitesi "Diller ve Edebiyatlar Departman"ı. aynurqezanfergizi@yahoo.com.

It will be seek the Kopek kadin image and after will be analyzed the similarity of Almastı, Albastı, Hal anası (Al karısı) with Lilith.

Key words: Kopek kadın, İpek kadın, Almastı, Albastı, Hal anası (Al karısı), Lilith, Turkic mythology

Giriş

Folklorda (Halkbilim) ve edebiyatta çok sayıda kadın imgeleri vardır. Bu kadınları karakterine, davranışına ve s. göre gruplara ayırmışlar. Mesela: “Dede Korkut” destanının mükaddimesinde kadınlar şöyle gruplara ayrılır.

Dede Korkut dilinden ozan aydır:

Karılar dört dürlüdür:

Birisi dolduran topdur,

Birisi solduran sopdur,

Birisi evin dayağıdır,

Birisi, nece söylersen, bayağıdır (K.D.K.E, 2000:37)

Buradaki “bayağı (kalitesi düşük)” kadın bu gün bir çok destan ve masallarımızda sıkca rastladığımız Köpek kadınının yekun prototipine benzer. Ancak nedense, bu konunun araştırılmasına rastlamadık. Aslında konu pek çok meseleye ışık tutmakta. Ana folklorumuzda da İslam dininde de kadının baş tacı gibi yüce tutulduğu ve ninelerimizin bilge, ilerigörüşlü, yardımsever olarak tarif edildiği taktirde, Köpek Kadın prototipinin nereden ortaya çıktığı ilginçtir. Aslında ikili kavram, yani iyi ile kötünün, güzel ile çirkinin karşılaştırılması ve kıyaslanması halk mantalitesine çok uygun bir durumdur. Bunun sonucudur ki, “binar (ikili) bakış açısı destan düşüncesinin esasını teşkil eder” (Ceferli, 2001:129.). Bu anlamda iyi ile kötünün, hayır ile şerin karşılaştırılması neredeyse bütün insanlığın ana konusu olmuştur. Köpek Kadın konusu bu güne kadar araştırma dışında kalmıştır. Oysa hayır ile şer, iyi ile kötü çatışması bir çok defa araştırılıp öğrenilmiştir. İlginçtir ki, bir çok masal ve destanlarımızda Köpek Kadın imgesi eser kahramanının iç dünyasının açılmasında, karakterinin öğrenilmesinde yardımcı olmuştur. Eğer imge İpek Kadınsa, o zaman her hangi bir hayırlı işin olacağı, kahramanın belirli bir başarı elde edeceğine işaret eder. Mesela “Aslı ve Kerem” halk hikayesinde Kerem’in derdinin ne olduğunu öğrenip, belirleştiren yaşlı kadın(garı)dır. Bundan sonra Kerem’in babası Ziyat han oğlunun derdine çare aramağa başlar (Azerbaycan meheb... 1979:78). Yahut “Aşık Garib” halk hikayesinde bir sahne vardır: “Dünyada üstadlar dilinde iki tür garı (*yaşlı kadın anlamındadır* – A.G.) var. Biri köpeyi garı, biri ipeyi garı. Bu garı ipeyi garıdandı” (Azerbaycan meheb... 1979:173)

Köpek Kadın belirli bir devir için kahramanı sıkıntıya sokar ve hem eserin konusunu derinleştirir, hem de dinleyicinin gözünde kahramanı bir az da yükseltir. Mesela, “Soltan-Gendab” destanına göz attığımızda: “Soltan Gendab’ın yaşadığı yeri bulduğu zaman Köpek Kadın Soltan’ın gelişini Gendab’ın babasına haber verir. Babası da Soltan’ın Gendab’ı bulmaması için onu başka yere yollar (Azerbyacam meheb... 1979:474). Böylece kahramanlar yeni maceraya sürüklenerek, kendi sabırlarını, karakterlerini dinleyiciye göstermiş olurlar.

Destan ve halk hikayelerinde ismi geçen Köpek Kadın aslında eski Türk inancındaki iyelerden farklı değildir.

İye, nesnelere içinde var olan, olağanüstü doğasını aktaran gizli güçtür. Aslında Köpek Kadının da imgenin içindeki, en derinde saklı yeteneklerinin aşıkaranmasına hizmet eder. İyeler tarihi Türk halklarının inanmış oldukları mitolojik bütünü, Türk halklarının eski ortak inancı Tengricilikten öğeler taşımakta. Türk mitolojisinde pek çok doğa unsurunun özellikle de belirli bir anlamı ve değeri bulunanların mutlaka bir İyesi vardır. Bütün Türk halklarında onlar hakkında az ve ya çok derecede bilgi almamız mümkündür. Destanlarımızda şahidi olduğumuz İpek ve Köpek kadın imgeleri aslında iyelerin zihinlerde kalmış izinden başka bir şey değildir.

Koroğlu ve Köpek kadın

Koroğlu ile Köpek Kadın ilişkisi de Kumuklarda mevcut masal varyasyonunda kahramanın iç dünyasının daha derinden anlaşılması ile kendini gösterir. Şöyle ki bir zamanlar kısırağın tulpar at olacağını söylediği için Köroğlu’nun babasının gözünü çıkararak han, daha sonra o atı elde etmek ister. Bunun için de çareler arar. Ancak kimden rica ederse, hiç kimse kabul etmez. Çünkü her kes Köroğlu’dan korkar, onun gazabına uğramak istemez. Bu durumda sadece bir yaşlı kadın gidip Köroğlu’nun atını getirmek için izin ister. Han da, toplantıda oturan her kes te çok şaşırır, ancak çaresizce razı olur. Kadın önce kendini kimsesiz, yardıma muhtaç biri olarak taktim eder Köroğlu’ya, daha sonra onun itibarını kazanır ve ata yakınlaşır. İlk fırsatta da atı alır kaçıtır. Bu duruma Köroğlu çok üzülür. Çünkü Köroğlu kadına iyilik yapmış, karşılığında ise nankörlük görmüştü (Kumuk folklor... yayında:275). Masalda Köpek Kadın görevini yapar ve Köroğlu yeni bir maceraya atılır. Atının peşinden gider, haksızlığa karşı çıkar. Bunun karşılığında da bir anda halk tarafından han ilan edilir. Kısaca ona yapılan kötülük ve nankörlüğün karşısında eğilmediği için mükafatlandırılır.

Azerbaycan'dan derlenmiş Koroğlu destanlarında ismi geçen Köpek kadınlar daha çok ümöristiktir. Şöyle ki, genel olarak Köpek kadınlar Koroğlu'ya aşık olur, onunla evlenmesini ister. Bunu destanın çeşitli varyasyonlarında sıkça görmekteyiz. Mesela M.H.Tehmasib'in düzlediği ve tertiplelediği Koroğlu destanında "Hamza'nın Kırat'ı (kaçırması)" (Koroğlu, 1982:130) kolunda, daha sonra Ali Şamil'in yayına hazırladığı ve giriş sözünü yazdığı "Koroğlu destanı" kitabında "Dastani Koroğlu ve Nigar hanım", (Koroğlu dastanı. 2009:255), "Koroğlu'nun Türkmen seferi" (Koroğlu dastanı, 2009:291), kollarında, Elnare Tofig gızı'nın düzenleyip sözlük yazdığı "Koroğlu" kitabında "Koroğlu'nun Mahmud han'ın kızı Ceyran hanım'ı getirmek için Dağıstan'a gitmesi, Mahmud han'la savaşıması ve kazanması" (Koroğlu, 2005:163) kollarında Köpek Kadın ve Koroğlu karşılaşmalarında yukarıda da belirttiğimiz gibi, kadın yaşına başına bakmadan Koroğlu'dan onunla evlenmesini talep eder ki, bu da dinleyiciyi gülüşe boğar. Buradan da bu sonucu çıkartabiliriz ki, destanda Köpek kadın'ın böyle komik duruma düşürülmesi kasıtlı olarak olayların gergin olduğu anlarda ortamı yumuşatmak ve dinleyici rahatlatmak amacı gütmüştür.

Dolayısı ile şunu söyleyelim ki, hem "Kitabi-Dede Korkut" destanında, hem Kumuklardan derlenmiş "Koroğlu" masalında, hem de Azerbaycan'dan derlenmiş "Koroğlu" destanında kahraman kadınların yanı sıra iyi kadın ve kötü kadın imge olarak gördüğümüz İpek ve Köpek Kadın imgelerinin iyi ve kötüyü temsil ettiklerini ve bu durumun Gilgameş destanında da kendini gösterdiğini göz önünde bulundurursak, fikrimizce bu kadınlar bir nevi Lilit ve Havva'nın izlerinin destanlarımızda kalmış prototipleridir, yani Gilgameş'ten itibaren başlamış gelenek (*Belki çok daha öncesine ait – A.G.*) destanlarımızda hala devam eder. Ordaki Lilit, Havva imgelerinin izini günümüz destanlarında İpek ve Köpek karı imgeleri taşımakta.

Lilit efsaneye göre Adem'in topraktan yaratılmış ilk karısıdır (URL 7). Efsanenin ilginç tarafı şu ki, Lilit'i araştırdığımız zaman bazen karşımıza Alması, Albastı ve Al karısı'nın "karışım"ı, hatta bir az da derine inerse Sümer Akkat metinlerine; daha da derine inerse Adem zamanına kadar gitmekte. Şimdilik ilk kutsal kitap olarak Kabul ettiğimiz Tevrat'a da etkisini göstermekte.

Türk mitolojisinde Albastı, onun Lilit ve Sümer mitolojisinde İssıklı-Lilla ile kıyası

İlk bakışta hem Lilit'in hem de Alması, Albastı ve Hal anası'nın (Al karısı) dış görünüşünün tarifi aynıdır. Bazen çok güzel bazen de çirkin kadını sembolize eder. "Hal Anası'nın da görünüşü korkunçmuş. Uzun memeleri varmış. Sağ memesini sol omuzuna, sol

memesini sağ omuzuna atarmış, saçları da hep dağınık gezermiş (Suraya Bayramova). Diğer kaynaklarda gösterildiğine göre uzun alev kırmızısı elbisesi vardır. Lilit'in tarif edildiği metinlerde (URL 7) de aynı bilgiyi göre biliriz. Hatırlatmalıyız ki, Havva Adem'in kaburgasından yaratıldığı için onunla iyi anlaşır. Adem'le Havva'yı kıskanan Lilit onlardan doğacak olan çocuklara zarar vereceğine dair yemin eder ve yeminini yerine getirir. Türk mitolojisinde bu "görev"i Alması, Alması, Hal anası gibi iyeler yapmakta. Bu iye neredeyse tüm Türk halkları mitolojisinde mevcuttur. Örneğin, Alması Kumuk folklorunda da en eski iyelerden kabul edilir. "Bu iye Kafkasya Türklerinin ve halklarının folklorunda geniş yayılmıştır ve sözün etimolojisi hakkında yeterince ihtimaller edilmiştir" (Аджиев, 2005:278). Kumuklar Alması'yı kötü, sinirli iye olarak kabul ederler. Onu şeytani ruh olarak görürler. Alması'nın da görüntüsü çok korkunç. Şöyle ki, o uzanan memelerini omuzlarına atarak, dağınık saçları, tırnakları olan kadın şeklindedir (Аджиев, 2005:278). Alması doğum anında kadınlara zarar verir. Hamile kadının ciğerlerini, yahut her hangi başka bir iç organını çalarak kaçır ve bu yüzden de kadın doğum zamanı ölür. Alması aynı zamanda Saçından bir tel koparan insana tabi olur. "Eğer birisi Alması'yı yakalarsa, derhal onun saçından bir tel koparır ve saklar. Saçına çok önem veren Alması kendi saçını koruyamadığı için o ailede sakince yaşar, evin işlerini yapar, lakin özgür olma isteğini hiç kaybetmez. Velileri evde olmadığı zaman çocuğu kandırarak saçının yerini öğrenir, saçı alır çocuğu yanan ocağa atarak yakar ve kaçır" (Аджиев, 2005:278). Burada saçından kesip saklama motifi de ilginçtir. Bu gün Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde hala saçın magik gücü olduğuna inanılır. Şöyle ki, saç ortalık yere atmazlar, yere düştüğü zaman üzerine basmazlar. Hatta büyücüler kısmeti bağlarken de saçı kullanırlar. Bu yüzden de özellikle kadınlar kendi saçlarını korumalıdır (Suraya Bayramova). Azerbaycan'da mevcut bir inanca göre kadınlar saçlarını korumazsa, saçın üzerine basılırsa saç sahibinin başı ağrır (Suraya Bayramova). Görünen o ki, Hal anasının da saçına değer vermesi bu inancın etkisi ile oluşmuştur.

Azerbaycan'dan derlenmiş metinler arasında Kumuk mitlerine yakın metinler bulunsa da, farklı olanları da çok. Şöyle ki, bazı metinlerde Alması'dan farklı olarak, Hal anası (*yani Azerbaycan varyasyonu – A.G.*) son anda zaraverici, kötü imge sayılmaz. Örneğin, *Azerbaycan folklor antolojisi* kitabında bu konuda bir rivayet vardır. Hal anasının un kesesinden un çaldığını anlayan birisi onun saçından iğneği çıkarır. Bunun karşılığında Hal anası onun soyuna sopuna zarar vermeyeceğine yemin eder. (Azerbaycan folklor... (Dereleyez)., 2006:53).

İlginç bir diğer nokta Hal anası'nın demirle – kullanılmamış iğneyle yakalanmasıdır (Azerbaycan folklor...(Dereleyez), 2006:52). Demir Türkler'de kutsal kabul edilir. Türkler Ergenekon dağında kaldıkları zaman Bozkurt'un yardımı ile dağdaki demiri eritip oradan çıkmışlardır (URL 2). Burada da illaki demir motifinin kullanılması tesadüf değildir. Çünkü bütün demonik varlıklarda olduğu gibi, Albastı'nın da demir ve demirden hazırlanmış eşyalardan korkmasının sebebi erkek hegemonluğunun sabitleşmesi ile bağlantılıdır (Bayat, 2012:328).

Bunlardan başka, Hal anası bazen boncukla da yakalanır (Azerbaycan folklor...(Ağbaba), 2003:32). Halların boynundan asdıkları boncuğa dikkat etmemek mümkünsüz. Boncuğun eski Türk mitolojisindeki önemi hakkında şimdilik ciddi bir araştırma yapılmadığından bu konuyu genişçe ele alamıyoruz. Sadece Attila Han'ın babasının adının da Buncuk olduğunu ve Alması'nın Gökçe – Mavi (*kutsal – A.G.*) boncuktan korkmasının da altını çizmek isteriz. Türklerin Boncuk Han adında hakanlarının olmasını da belirtmeden geçmiyoruz (URL 10). F.Bayat çocukları korumak amacı ile Albastı'nın tabanını boncuk şeklinde başka bir Albastı'ya emanet etmesini ve bu boncuğun hangi çocuğun boynuna takılırsa, Albastı'dan korunacağını göstermiş (Bayat, 2012:331). Tabi ki, hemen Lilit'ten korunmak için de çocuklara talisman takıldığının altını çizmemiz gerek (URL 9).

Bundan başka, dikkatiçeken bir diğer faktör Albaslı iyesinin evli olması. Bildiğimiz üzere, Türklerin eski inanç sisteminde iyeler aile şeklinde tasavvur (betimlenmişler) olunmuşlar. Kumuk folklorunda Albaslı hatunun kocası Kılıçtöş, zararverici iyedir. Bunun yanı sıra, Albaslı Güney Kumuklarında hem de Akkatun ve Sütkatun olarak bilinir (Gazanferkızı, 2018:96). Akkatun sözündeki “katun” bu gün kadın anlamında kullanılmakta. Lakin eski Türkçede katun “insanların anası”, “büyük ana” sayılırdı. Hiç şüphesiz ki, Akkatun ve Sütkatun adlarındaki “katun” da ikinci anlamını taşır (Аджиев, 2005:325-326). Azerbaycan'dan, Anadolu'dan derlenmiş metinlerde karşımıza evli iye çıkmadı. Belli ki, zamanla Azerbaycan folklorunda bunun izleri silinmiştir. Kumuk folklorunda ise daha eski varyantı hala yaşamakta, ve ya aksine Kumuk folklorunda bu imge sonradan eklenmiştir.

Albaslı'nın ve Hal anası'nın pek çok özellikleri Lilit ile benzeşir. Lilit Yahudi mitolojisine ait imgedir. Hakkında ilk yazıya Babil Talmud'da rastlanır (URL 3). Lilit'in Adem'in ilk karısı olduğunu gösteren kitap “Ben Sira alfabeti” kitabıdır. Tevrat'ın ilk kısmı “Yaratılış”ın 1. Babında Adem ile birlikte bir dişi yaratıldığından, 2. kısmında ise Adem'in kaburga kemiğinden bir dişi yaratıldığından bahsedilmiştir. “Yaratılış”taki rivayete göre Allah önce torpaktan Adem'i ve Lilit'i yaratır. Lilit'e Adem'e tabi olmasını emreder. Ancak Lilit

Adem ile beraber hukuklu olduğunu düşünerek Adem'e tabi olmak istemez. Nihayet, o, bûğü yapar ve Adem'den kaçarak uzaklaşır. Allah geri getirmeleri için melekleri Lilit'in peşinden gönderir. Lilit'i bulduklarında onun Kırmızı deniz ile beraber olduğunu görürler. Bu evlilikten onların yüzden fazla cin çocukları olur. Melekler Lilit'in geri gelmediği her gün bir cin çocuğunu öldüreceklerini söylerler.

Meleklerin ısrarına rağmen, Lilit geri dönmek istemez. O hiç bir zaman Adem'e sadık kalmayacağını der ve geri dönmez. Bundan sonra Allah Adem'in kaburgasından Havva'yı yaratır ve Havva Adem'e itaat ettiği için onların soyu artar. Bunların saadetini kıskanan ve öldürülmüş cin çocuklarının kisasını almak isteyen Lilit yemin etmiş ve hamile, lohusa kadınların ganimi kesilmiş üzerine adı yazılmış tılsımı üzerinde taşımayan (bir diğer rivayete göre ise Sanvai, Sansanvai ve Semangelof meleklerinin adı yazılı tılsımı üzerinde taşımayanların) ve Adem'in soyundan olan erkek çocuklarını ilk 8 günde, kız çocuklarını ise 20 gün içinde öldürecek (URL 1). Yahudilerin inanışına göre dünyadaki bütün cinler Lilit'in evladıdır. İlginçtir ki, Türk mitolojisinde lohusa kadınları Albaslı ve Hal anasının'dan kırk gün boyunca korumak gerekli.

Sonuç

Sümer metinlerinde Kramer'in Lilit adlandırdığı Isıkıl-Lilla Hal anası ile daha fazla benzerlik teşkil eder. Ancak bunun yanı sıra, Yahudi ve Hristian mitolojisindeki Lilit'in özellikleri de Hal anasının bir başka kolu ile – Karaçay Malkar Türklerin'deki Alması ile benzerlik teşkil eder. Bu iki imge arasındaki görüntü benzerliğini yukarıda ele adlık. Bunun yanı sıra, Lilit'ten korunmak için boyuna tılsım-talisaman takılır, Albastı, Hal anası iyelerinin boncuk taşımaları motifi dolayısı bir diğer benzerliktir. İlginçtir ki, Sümer metinlerinde Isıkıl-Lilla'nın açıklaması Lilit, yani demonoloji imge olarak gösterilse de “beyaz dişli” yüreği “kaygısız” bakire kız gibi betimlenir. Bu ise “onun insanlara kötülük getiren varlık gibi negatif özellikleri hakkındaki düşünceleri şüpheli çıkarır.” (Qocayeva, 2003:10). Isıkıl-lilla'nın Sümer metinlerinde demonolojik imge olduğunu hiç bir faaliyyetinden göremiyoruz. Bu sonuca N.Kramer gelmekte. Şöyle ki, N.Kramer Isıkıl-Lilla'ya Lilit dediği zaman Lilit'i betimlerken “dişi şeytan”adlandırmış (Kramer, 1981:363). Yani, aslında ihtimal ki, Alması, Hal anası imgelerinden habersiz sadece Yahudi ve Hrsitiyan mitolojisindeki imgeyi tanıdığı için Lilit demiştir. Aslında Lilit'in özelliklerine dikkat edildiği zaman Sümer ve Babil mitolojisindeki Yel (Rüzgar) iyesi Lilitu ile (URL 3) (*sözün birinci kısmındaki “Lil” “yel”, yahud “fırtına” anlamını verir – A.G.*), Akkat mitolojisindeki hamile kadınlara müsallat olan Lamastu ile benzer özellikler taşıdığını görebiliriz.

Burada bir not geçmemiz gerekli ki, Sümerce’de Al(bastı) inancına nostratik şeklinde rastlanmakta. Sümerlerde zarar veren ruh Al, aynen Türk mitolojisindeki Al Karısında olduğu gibi demonik özellik kazanır. Büyük ihtimal bu söz Sümerce’den Akkatca’ya Lamastu/Lamassu şeklinde geçer ve kadınlara zararverici ruh özelliğini korur (Bayat, 2012:322). Bu gün Hristiyan ve Yahudi dinine inanan halkların ekserinin mitolojisindeki Lilit imgesi yer almakta. Yunan mitolojisindeki Lamia, Arap mitolojisindeki (Hristiyan dinine inanan Araplar) Karina ve s. de Lilit’in prototipi olarak gösterilir (URL 9). Biz Lilit’in Albastı’nın türevi olsa bile sonradan gelişmiş imge olduğu, Albastı’nın ise Sümer metinlerinde ismi geçen Isıkıl-Lilla ile aynı imge olduğu, fakat N.Kramer’in kitabında Isıkıl-Lilla’ya Lilit demesi ile Isıkıl-Lilla’nın Lilit olarak kabul edilmesinin araştırılmaması üzerine yanlış yapıldığı kanısındayız. Ancak Lilit sözünün telaffuz şeklinin Isıkıl-Lilla’nın ikinci kısmı ile çok benzeşse de, aynı anlamda olmaması, fakat Albastıdaki Al sözü ile yakın ve hatta aynı anlam içermesi üzerine rahatlıkla belirtebiliriz ki, Kısıkıl-lilla Lilit ile değil, Albastı ile daha çok özdeşleşmekte. Lilit hakkında mitolojik metinleri de gözden geçirecek olursak, o zaman bu metinlerde ister Lilit’in görünüşü, hamile kadınlara ve yeni doğmuş çocuklara zarar vermesi, Lilit’ten korunmak için çocukların boynuna tılsım takmaları ve s. gibi faktörler aslında Albastı hakkındaki mitolojik metinlerden türemedir. Bu durum bir ileri boyuta geçerek destan, mit ve masallarımızda İpek kadın ve Köpek Kadın şeklinde değişime uğramıştır. Zira destanlarımızdaki İpek ve Köpek Kadın imgeleri iyi ve kötüyü temsil ederler. İyiyi temsil eden İpek Kadın’ın Umay ana/Havva’nın, kötüyü temsil eden Köpek Kadın’ın ise Albastı/Lilit’in izlerinin destanlarımızda kalmış prototipleridir. Durumu daha geniş ve daha eski tarihinden ele alacak olursak, bu geleneğin temelinin şimdiye kadar insanlığa malum en eski sivilizasyon Sümerlerin meşhur Gilgameş destanında atıldığına altını çizebiliriz. Destandaki Isıkıl-Lilla iyi ve kötü çatışmasına gönderme yaparken, sonraki etaplarda mitolojide Alkarısı Umay ana, Lilit ve Havva imgelerinin karşıdurması izini günümüz destanlarında İpek ve Köpek karı olarak taşımakta. Bunu bir az daha sadeleştirecek olursak, Gilgameş’ten itibaren başlamış gelenek destan ve halk hikayelerimizde hala devam eder.

Kaynakça

Azerbaycan folklor antologiyası (Dereleyez folkloru). (2006). Tertib edenler: H.Mirzeyevev, H.İsmayılov, E.Elekberli. Bakı:Seda, 485 s.

Azerbaycan mehebbet dastanları. (1979). Tert.ed. ve ön söz müellifi M.H.Tehmasib. Bakı:Elm.

Azərbaycan folklor antologiyası (Ağbaba folkloru). (2003). Tərtib edənlər: Hüseyn İsmayılov, Tacir Qurbanov. Bakı: Səda, 476 s.

Bayat Füzuli. (2005). *Türk Şaman metinleri*. 2. Baskı. Ankara: Üçok, 308

------(2012). Folklor dərsləri. Bakı: Elm və təhsil, 424 s. s.

Ceferli Meherrem. (2001). *Dastan ve mif*. Bakı:Elm.

Kitabi-Dede Korkud ensiklopediası. (2000). I cild. Bakı:Yeni Neşrlər Evi.

Koroğlu dastanı (Ali Kemali arşivindən). (2009). Çapa hazırlayan və ön söz E.Şamil. Bakı:Nurlan.

Koroğlu. (1982). Tərtib ed. M.H.Tehmasib.Bakı:Genclik.

Koroğlu. (2005). Tərtib eden və lüğətin müellifi Elnare Tofikkızı. Bakı:Seda.

Kramer S.N. (1981). *History begins at Sumer*. University of Pennsylvania Press.. 404 p.

Kumuk folklor antologiyası. Düzenleyen: İmperiyat Halipayeva, Aynur Gazanfergızı. Çeviren:Aynur Gazanferkızı. (Kitap yayımda).

Qocayeva G.G. (2003). Lilit-qız və Oğuz xatunu. // Elmi araşdırmalar, № I-IV.

Suraya Bayramova. 1955 doğumlu. Azərbaycan, Gədəbəy ili, Arabaçı köyü. Aynur Gazanferkızı'nın 2015 yılı alan çalışması zamanı derlediği bilgilerdir. A.G. özel arşivindedir)

Аджиев А.М. (1999). *Кумыки (краткое историко-этнографическое описание)*. //История, этнография, демография, Махачкала:ГУП, , №2.

URL 1. Adem'in ilk eşi olduğuna inanılan ilk feminist Lilit efsanesi ve ibrani iftiraları. <http://kokler-ve-kanatlar.webnode.fr/products/adem%27in-ilk-e%c5%9fi-oldu%c4%9funaninan%c4%b1lan-ilk-feminist-lilith-efsanesi-ve-ibrani-iftiralar%c4%b1-/> (Erişim tarihi: 08.05.2019)

URL 2. Ergenekon Destanı'nın Türk Çin ve Mogol Varyantları ve Tam Metni http://www.edebiyadvesanatakademisi.com/edebiyad/778-ergenekon_destaninin_turk_cin_ve_mogol_varyantlari_ve_tam_metni.html (Erişim tarihi: 08.05.2019)

URL 3. Eski Babil'den Semavi Dinlere: Lilith. <http://gizliilimler.tr.gg/Eski-Babil-h-den-Semavi-Dinlere-d--Lilith.htm> (Erişim tarihi: 08.05.2019)

URL 4. *Gilgamiş destanı*. Çeviren: Muzaffer Ramazanoğlu. <http://m.friendfeed-media.com/e5d3ddf857c811c166123fc08da13536337f71b2> (Erişim tarihi: 08.05.2019)

URL 5. *İnsanlığın ilk kağanı Atapa/Atana ve ilk yaratılış destanı*. <http://kokler-ve-kanatlar.webnode.fr/products/insan%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-ilk-ka%C4%9Fan%C4%B1-atapa-atana-ve-ilk-yarat%C4%B1%C4%B1%C5%9F-destan%C4%B1-/> (Erişim tarihi: 08.05.2019)

URL 6. Qezenferqızı Aynur. (2018). *Azərbaycan-qumuq folklor elaqeleri*. Bakı: Elm ve tehsil. 160 s.

URL 7. Lilit 1. <http://www.toplumdusmani.net/modules/wfsection/article.php?articleid=1115> (Erişim tarihi: 08.05.2019)

URL 8. *Lilit 2*. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Lilith> (Erişim tarihi: 08.05.2019)

URL 9. *Lilith* (<http://en.wikipedia.org/wiki/Lilith>) (Erişim tarihi: 08.05.2019)

URL 10. *Nazar Boncuğu*. http://tr.wikipedia.org/wiki/Nazar_boncu%C4%9Fu